

DARS JARAYONIDA INTIZOMNING PSIXOLOGIK OMILLARI**Layloxon Rejapova**

*Quva tumani maktabgacha va maktab
ta'limi bo'limiga qarashli 31-umumiy
o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada dars jarayonida o'quvchilar intizomini shakllanishiga ta'sir qiluvchi psixologik omillar tahlil qilingan. O'quvchining individual psixologik xususiyatlari, motivatsiyasi, sinfning psixologik iqlimi, oilaviy omillar hamda o'qituvchi-o'quvchi munosabatlarining intizomga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, intizom buzilishining asosiy sabablari va ularni bartaraf etish bo'yicha profilaktik hamda korreksion yondashuvlar ilmiy-amaliy nuqtai nazardan asoslab berilgan. Maktab psixologining dars intizomini shakllantirishdagi vazifalari ham keng ko'lamda ochib berilgan.

Аннотация

В данной статье анализируются психологические факторы, влияющие на формирование дисциплины учащихся в процессе урока. Освещены индивидуально-психологические особенности учащегося, мотивация, психологический климат класса, семейные факторы и влияние взаимоотношений учителя и ученика на дисциплину. Также с научно-практической точки зрения обоснованы основные причины нарушения дисциплины и профилактические и коррекционные подходы к их устранению. Подробно раскрыты задачи школьного психолога в формировании дисциплины на уроке.

Abstract

This article analyzes the psychological factors influencing the development of student discipline during lessons. It highlights the impact of students' individual psychological characteristics, motivation, classroom psychological climate, family factors, and teacher-student relationships on discipline. Additionally, the main causes of disciplinary infractions and preventive and corrective approaches to address them are substantiated from scientific and practical perspectives. The role of school psychologists in fostering classroom discipline is also extensively explored.

Kalit so'zlar: Intizom, psixologik omillar, motivatsiya, sinf iqlimi, o'quvchi xulqi, korreksion yondashuv, profilaktika, kommunikativ kompetensiya, dars jarayoni, maktab psixologi.

Ключевые слова: Дисциплина, психологические факторы, мотивация, климат в классе, поведение учащихся, коррекционный подход, профилактика, коммуникативная компетенция, процесс урока, школьный психолог.

Keywords: Discipline, psychological factors, motivation, classroom climate, student behavior, corrective approach, prevention, communicative competence, lesson process, school psychologist.

Ta'lim jarayonining samaradorligi dars davomida o'quvchilarning intizom darajasi bilan uzviy bog'liqdir. Intizom — bu o'quvchining belgilangan qoidalarga amal qilishi, o'z xulq-atvorini nazorat qilishi va o'quv faoliyatida ongli ravishda ishtirok etishini anglatadi. Maktab sharoitida intizomning shakllanishi o'qituvchi, psixolog, ota-ona va o'quvchilar guruhi o'rtasidagi o'zaro ta'sir mexanizmlarining barqarorligi bilan belgilanadi. Shu sababli darsdagi intizomga ta'sir qiluvchi psixologik omillarni kompleks o'rganish ta'lim tizimida muhim ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

1. Dars jarayonidagi intizomga ta'sir qiluvchi psixologik omillar

1.1. O'quvchining individual psixologik xususiyatlari

O'quvchining temperament turi, diqqat jarayonlarining rivojlanish darajasi, emotsional barqarorligi va o'zini boshqarish ko'nikmalari kabi individual xususiyatlar darsdagi xulq-atvorning asosiy determinantlari sifatida namoyon bo'ladi.

Temperament o'quvchining psixik jarayonlar dinamikasini belgilaydi va o'qituvchidan differensial yondashuvni talab qiladi.

Diqqat barqarorligi past bo'lgan o'quvchilar dars jarayonining ritmini buzishi yoki topshiriqlarni bajarishda qiyinchilikka duch kelishi mumkin.

Emotsional barqarorlik o'quvchining stressga chidamliligini belgilaydi; impulsiv xulq-intizom buzilishlarining keng tarqalgan sababi sifatida qayd etiladi.

O'zini boshqarish ko'nikmalari rivojlanmagan holatda bo'lsa, dars paytida impulsiv reaksiyalar kuchayadi.

Bu omillarni diagnostika qilish psixologik-pedagogik yondashuvni individualizatsiya qilish imkonini beradi.

1.2. O'quv motivatsiyasi

Motivatsiya o'quv faoliyatining ichki drayveri bo'lib, intizomning barqarorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Ichki motivatsiya (qiziqish, bilishga intilish) mavjud bo'lgan sharoitda o'quvchi dars jarayonida mustaqil faol bo'ladi.

Tashqi motivatsiya (rag'bat, baho, nazorat) qisqa muddatli natijalar beradi, biroq to'g'ri tashkil qilingan taqdirdagina intizomga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Motivatsion komponentning yetishmasligi intizom buzilishining keng tarqalgan psixologik sababidir.

1.3. Sinfning psixologik iqlimi

Sinf jamoasining psixologik iqlimi — o'quvchilarning o'zaro munosabatlari, o'qituvchi bilan muloqot madaniyati va guruhdagi norasmiy liderlarning ta'siri bilan belgilanadi.

Ijobiy iqlim xavfsizlik hissini kuchaytiradi va o'quvchilarni konstruktiv xulqqa yo'naltiradi.

Salbiy iqlim esa ziddiyatlar, o'zaro raqobat va tajovuzkor xulqning kuchayishi orqali intizomni pasaytiradi.

Sinfdagi norasmiy liderlik strukturalarini aniqlash intizomni boshqarishning muhim sharti hisoblanadi.

1.4. O'qituvchi va o'quvchi munosabatlari

O'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi dars intizomining shakllanishida asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. O'qituvchining adolatli, izchil va emotsional barqaror munosabati o'quvchilar tomonidan qo'llaniladigan xulq me'yorlarini mustahkamlaydi. Aksincha, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ziddiyatlar intizom buzilishining kuchayishiga olib keladi.

1.5. Oilaviy omillar

O'quvchining maktabdagi xulqi ko'pincha oiladagi emotsional-munozaraviy muhit bilan bog'liq.

Ota-onaviy befarqlik,
ortiqcha qattiqqo'llik yoki nazoratning yetishmasligi,
oilaviy ziddiyatlar o'quvchilarning maktabdagi emotsional barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

2. Intizom buzilishining psixologik sabablari

Intizomning buzilishi ko'p omillar majmui bilan yuzaga keladi. Eng ko'p uchraydigan psixologik sabablar quyidagilardir:

diqqat yetishmovchiligi yoki diqqatning tarqoqligi;
o'zini namoyon qilish yoki e'tibor talab qilish ehtiyoji;
ichki tashvish, qo'rquv yoki stress;
o'qituvchi bilan kommunikativ ziddiyat;
sinf jamoasining salbiy ta'siri;
darsning metodik jihatdan samarasiz tashkil etilishi.

Mazkur omillarni aniqlash uchun tizimli psixologik diagnostika zarur.

3. Intizomni shakllantirishning psixologik yondashuvlari

3.1. Profilaktik yondashuvlar

Profilaktika intizom buzilishining oldini olishga qaratilgan kompleks ishlarni o'z ichiga oladi.

Sinf qoidalarini birgalikda ishlab chiqish va ularni aniq bayon qilish.

Ijobiy rag'batlantirish tizimini joriy etish.

Dars jarayonini faol metodlar bilan boyitish (interaktiv topshiriqlar, kichik guruhlar bilan ishlash).

O'quvchilarning ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarini rivojlantirish.

3.2. Korreksion yondashuvlar

Intizom buzilishi kuzatilganda korreksion chora-tadbirlar qo'llanadi:

individual psixologik suhbatlar;

stressni boshqarish, emotsional regulyatsiya texnikalarini o'rgatish;

diqqatni rivojlantiruvchi mashqlar;

ijtimoiy ko'nikmalarni yaxshilovchi treninglar (kommunikativ mashg'ulotlar, nizolarni konstruktiv hal etish bo'yicha dasturlar).

3.3. Sinf bilan guruhli ishlash

Sinf miqyosidagi psixologik ishlar quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi:

jamoaviy mas'uliyatni kuchaytiruvchi treninglar;

sinf kelishuvi (sinf qoidalarini jamoaviy shakllantirish modeli);

rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish.

4. Maktab psixologining amaliy vazifalari

O'qituvchilarga darsni boshqarish strategiyalari bo'yicha metodik yordam ko'rsatish.

Ota-onalar bilan maslahatlar o'tkazish va oilaviy tarbiyaning intizomga ta'sirini tushuntirish.

Intizomi sust o'quvchilar uchun individual rivojlanish rejasini ishlab chiqish.

Darslar orasida emotsional dam olish mashqlarini tavsiya qilish (nafas texnikalari, qisqa relaksatsiya mashqlari).

Xulosa

Dars jarayonidagi intizom ko'p omilli psixologik hodisa bo'lib, uning shakllanishi o'quvchining shaxsiy xususiyatlari, motivatsiyasi, sinf iqlimi, oilaviy muhit va o'qituvchining pedagogik mahorati bilan belgilanadi. Intizomni ta'minlash biror yagona metod bilan emas, balki kompleks psixologik-pedagogik yondashuvlar tizimi orqali amalga oshiriladi. Ilmiy asoslangan diagnostika, profilaktika va korreksiya choralari o'quvchilarda o'zini boshqarish, mas'uliyat va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi hamda ta'lim sifatining oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. V.M. Karimov — Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. E. G'oziyev — Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2019.
3. F. Djaparova — Pedagogik psixologiya. – Toshkent: TDPU, 2018.
4. J. Yo'ldoshev, N. Raxmonov — Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2018.

5. O. To'raev — Maktab psixologi. – Toshkent: Istiqlol, 2022.
6. F. Zokirova — Bola shaxsi va uni rivojlantirish psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.

